

MEDIAKASVATUSTA KIRJASTOSSA

– TOIMINTASUUNNITELMA KOUVOLAN KIRJASTOJEN JA KOULUJEN YHTEISTYÖN TUEKSI

Kirjaston ja koulun yhteistyö

Kun puhutaan mediakasvatuksesta, tarkoitetaan peruslukutaitoa ja sen laajentumista monipuolisiksi lukutaidoiksi liittyen eri medioihin. Mediakasvatuksella tähdätään turvalliseen ja kriittiseen taitoon löytää, ymmärtää ja tuottaa informaatiota, olipa mediaväline mikä tahansa. Mediakasvatus kirjastotyössä on osaksi asennoitumista ja tiedostamista, sillä kirjastotoimen tehtävissä on jo sinällään paljon mediakasvatuksellisuutta. Se vankistaa entisestään kirjastojen roolia opetustyön tukijana. Erityisesti kirjastojen kouluille tarjoamat peruspalvelut ovat täyttä mediakasvatusta, sillä niillä tähdätään juuri luku- ja tiedonhallintataitojen kehittämiseen ja ylläpitämiseen.

Koulujen ja kirjaston yhteistyöllä on pitkä perinne, sillä yleisen kirjaston ja koulun toiminnan lähtökohdat sopivat hyvin yksiin: kummankin on tarkoitus turvata Suomen perustuslaissa ilmaistuja jokaisen kansalaisen sivistyksellisiä oikeuksia. Lähikirjastojen lasten- ja nuortenkirjastotyötä tekeviä ja koulujen henkilökuntaa yhdistää myös yhteinen kohderyhmä, alueen perheet. Osa yhteistyömuodoista on hioutunut toimiviksi ja tarpeellisiksi peruspalveluiksi, joilla tuetaan lukutaidon kehittymistä, lukuinnon herättämistä ja toisaalta tutustutetaan oppilaita kirjaston palveluihin ja opastetaan löytämään tietoa. Kirjastot ovat paikkoja, joihin on helppo tulla ja ne tukevat toiminnallaan paitsi peruskouluikäisten myös muiden ikäryhmien elinikäistä oppimista ja uusiin kansalaistaitoihin tutustumista. Kirjastoihin kootaan sekä niistä tarjotaan niin elämyksiä kuin tietoa kaikilta mahdollisilta tiedon alueilta ja lähes kaikissa niissä muodoissa, joita tarjolla on. Kokoelmat ja niiden tuntemus sekä tiedonhallinnan ammattitaidot tekevät kirjastosta toimivan kumppanin koululle.

Kirjaston ja koulun yhteistyö on vankasti lähialueen tarpeista lähtevää ja sitä palvelevaa toimintaa samalla kun se on moniammatillista yhteistyötä yli virastorajojen. Kirjastonkäytön opetuksen myötä koululaisille tarjotaan mahdollisuus tulla tiedostaviksi asiakkaiksi, joilla on käsitys siitä, mitä erilaisia palveluita he kirjastosta voivat saada.

Kouvolan kirjastot tarjoavat alueen kouluille monia eri yhteistyömahdollisuuksia, joita käsitellään tässä suunnitelmassa. Suunnitelma perustuu Suomen kirjastoseuran julkaisemaan Anne Heinosen kirjastojen mediakasvatussuunnitelmaan *Kirjastokasvatusta ja mediakasvatusta*.

Koulujen ja kirjaston yhteistyön tueksi Kouvolan kirjastot sitoutuvat tiedottamaan palveluistaan kouluille syksyisin ja pitämään yhteyshenkilöidensä tiedot ajantasaisina www.kyyti.fi-sivustolla. Kyyti.fi-sivustolta löytyy tätä nykyä Mediakasvatus-osio, josta löytyy monenlaista kouluyhteistyöhön liittyvää informaatiota opettajille, samoin kuin yhteydenottopyyntölomake kirjastoihin. Opettajien puolestaan toivomme tiedottavan kirjastoille lukudiplomeista ja muista kirjaston kannalta oleellisista seikoista. Tällaisia ovat mm. joidenkin klassikoiden ajoittainen suuri tarve. Lisäksi olisi hyvä huomioida aineiston saatavuus muun muassa esitelmäaiheita annettaessa. Toivomme myös opettajien olevan aktiivisia kirjastovierailujen suhteen, sillä emme pysty erikseen tavoittamaan jokaista koululuokkaa kirjastokäynnin tarjoamista varten.

Yleistä kirjastovierailuista

Kirjaston kannalta oleellisia seikkoja koulun kirjastovierailua suunniteltaessa ovat seuraavat:

- oppilasryhmän ikä- ja kehitystasoon liittyvät asiat, erityisesti lukemisen ja kielenymmärtämisen taso
- vierailun tavoite: käynnin sisällön voi ja se kannattaa suunnitella ryhmäkohtaisesti, jotta vierailusta tulee mahdollisimman hyödyllinen
- jos kirjastoon pääseminen on ryhmälle hankalaa, voidaan myös kirjastosta tulla vierailulle kouluun. Koululla vierailu sopii muun muassa kirjavinkkaukseen ja tiedonhaun opastukseen koulun atk-luokassa. Kirjastosta voidaan pyytää myös vierailua vanhempainiltoihin, joissa voidaan puhua mm. lukemisen tärkeydestä, esitellä kirjastopalveluita tai perehdyttää vanhempia mediamaailmaan, jossa lapset ja nuoret elävät.

Kirjaston peruspalvelut oppilaitoksille

1. Kirjastonkäytönopetus eri luokka-asteille

Kirjastonkäytön opetuksessa voi olla monia eri muotoja, ja sitä voidaan tehdä muun muassa leikkien ja tehtävien avulla.

Esiopetus

Tavoitteena esiopetusryhmien kirjastokäynnillä on tarjota lapselle jo ennen koulun alkua mahdollisuus tutustua kirjastoon ja jättää siitä myönteinen kuva. Sen aikana kierrellään ja katsellaan mitä kaikkea kirjastosta löytyy. Tutustumiskäynnillä jutellaan myös kirjastokortista, lainaamisesta ja palauttamisesta sekä kirjojen hyvästä käsittelystä. Usein kirjaston työntekijä asettuu johonkin saturooliin tai tekee muulla tavalla käynnistä leikinomaisen.

1-.2. luokat

Tavoitteena on, että kirjastonkäytön opettelu aloitetaan heti ensimmäisellä luokalla. Oppilaat oppivat, missä päin kirjastoa on mieluisaa ja omalle lukutaidolle sopivaa aineistoa. Kirjastosta pyritään antamaan kuva paikkana, jonne voi tulla niin viihtymään kuin etsimään tietoa ja lainattavaa.

Kirjastonkäytön opetukseen soveltuvia teemoja ovat muun muassa seuraavat:

- Kirjastokortti: Mikä on kirjastokortti, miten sen saa ja mihin ja millä tavalla sitä käytetään. Mitä pitää tehdä, jos kortti katoaa. Mitä tarkoittaa että kirjastokortti on henkilökohtainen ja kirjastokorttiin liittyvät koodit tai salasanat ovat salaisia.
- Lainaus ja palauttaminen: Miten aineistoa lainataan ja palautetaan ja miten automaattit toimivat. Kuinka kauan aineistoa saa pitää ja mistä tietää, milloin aineisto on palautettava.
- Kirjaston esittely: Millä hyllyllä on lasten aineistoja, miten löytää helppolukuiset kirjat, missä ovat lasten tietokirjojen hyllyt, äänikasetit, elokuvat ja lastenmusiikki. Miten ja milloin pääsee käyttämään tietokoneita. Kirjastoon voidaan tutustua myös kirjastosuunnistus-leikin kautta.
- Aineiston käsittely: Miten pitää toimia, että kirjastoaineisto pysyy puhtaana ja ehjänä seuraaville lainaajille.

- Tietokirjoihin tutustumista niin, että oppilaille tulee käsitys siitä, miten kirjasta löytää tietoa ja mikä on sisällysluettelo ja hakemisto. Tietokirjoista tiedonetsintään voidaan siirtyä silloin, kun luokan yleinen lukutaito sen sallii.

3.-6. luokat

Tavoitteena on, että oppilaat tottuvat käyttämään kirjastoa. Kun aineiston ryhmittely tulee tutuksi, on helpompi löytää itselleen sopivaa luettavaa ja muuta materiaalia niin koulutehtäviä kuin vapaa-aikaa varten.

Kirjastonkäytön opetukseen voi sisällyttää esimerkiksi seuraavia teemoja:

- Sopiva kertauspaketti alkuopetuksessa esitellyistä aiheista
- Kirjaston esittelykierros niin, että ikäryhmää kiinnostava aineisto löytyy ja tietokirjojen sijoittelu hyllyyn tulee käsitettäväksi.
- Kirjaston esittely myös verkon puolelta: esimerkiksi kirjaston lasten- ja nuortensivut sekä kirjastojen valtakunnallinen lastenportaali Okariino.

7.-9. luokat

Tavoite on saada oppilaat ymmärtämään kirjastoluokituksen periaatteet ja oppimaan kirjaston aineistotietokannan käyttö. Oppilaat osaavat etsiä kirjastosta tarvitsemiaan tietoja ja kirjoja sekä muuta aineistoa.

Kirjastonkäytön opetukseen voi sisällyttää muun muassa seuraavia teemoja:

- Kirjaston esittely ja ikäluokkaa kiinnostavan aineiston sijaintiin tutustuminen sekä kirjaston tapahtumatoiminnan esittely.
- Kertaus alakoulussa käsitellyistä asioista aina kirjastokortin käytöstä ja lainaamisesta lähtien. Myös käyttösääntöjen pääkohtiin tutustuminen.
- Kirjaston palveluista kertominen paikallista kirjastopistettä laajemmin, jotta oppilaat saavat käsityksen palveluista myös kirjastoverkoston tasolla, esimerkiksi kaukopalvelusta ja internetissä sijaitsevista tiedonhaku- ynnä muista palveluista.
- Luokituksen pääpiirteisiin tutustuminen ja pääluokkien aineiston sijainti kirjastossa.

- Esitellään kirjaston palveluita verkossa, kirjaston kotisivut ja nuorille suunnattuja ja opiskelussa hyödyllisiä sivuja.
- Esitellään kirjaston aineistotietokanta, muita tietokantoja ja kerrataan tiedonhaun perusteita niin, että tietokannan käyttäminen tekijä-, nimeke ja asiasanahauilla onnistuu.

Toinen aste ja muut ryhmät

- Kirjastonkäytön opetus järjestetään ryhmän tarpeiden mukaiseksi.
- Kirjaston palveluista kertominen paikallista kirjastopistettä laajemmin, jotta opiskelijat saavat käsityksen palveluista myös kirjastoverkoston tasolla, esimerkiksi kaukopalvelusta ja internetissä sijaitsevista tiedonhaku- ynnä muista palveluista.
- Luokituksen pääpiirteisiin tutustuminen ja pääluokkien aineiston sijainti kirjastossa. Painopiste voi olla ryhmän opintojen kannalta oleellisessa aineistossa.

Mediamajan toimintaan tutustuminen. Mediamajassa on mahdollista toteuttaa erilaisia projekteja, joissa hyödynnetään muun muassa videokuvausta ja editointia, musiikin äänitystä ja editointia, kuvankäsittelyä sekä animaatiota. Näihin on tarjolla maksutonta opetusta ja opastusta. Käytössä ovat hyvät laitteet ja ohjelmistot sekä avustamassa osaava henkilökunta. Mediamajassa on myös mahdollista järjestää näyttelyitä ja konsertteja.

Maahanmuuttajaryhmät

Maahanmuuttajaryhmissä kirjaston käytön opetus suunnitellaan ryhmän kielitaidon ja muiden valmiuksien ja tarpeiden mukaan.

Yleisen kirjaston palveluiden esittely. Kirjastokortin hankkiminen, lainaus ja palautus, käytettävissä olevat tietokoneet, käyttö säännöt. Kirjaston esittely ja ryhmän kannalta olennaisen aineiston esittely. Verkkopalveluista mm. PressDisplay, jonka kautta voi lukea ulkomaisia lehtiä. Tutustutaan Kouvolan kirjastojen maahanmuuttajille tarjoamiin palveluihin, mm. Mediamajaan. Mediamaja tarjoaa maahanmuuttajille mahdollisuuden käyttää tietokoneita ja ohjelmistoja, sekä ilmaisen opastuksen kaikissa tietoteknisissä kysymyksissä. Myös videoiden tekeminen ja kuvankäsittelyn opiskelu on mahdollista.

2. Tiedonhallintataidot eri luokille

1.-2. luokat

Tavoitteena on tietokirjoja esittelemällä ja yhdessä luokkien kanssa tutkimalla pohtia, mikä on tietokirjan ja kertomuskirjan ero, voiko tietoon luottaa ja miten tieto on kirjaan päätynyt. Jos lapsilla on jo tapana käyttää internetin hakukoneita, on käsiteltävä keinoja erottaa, mikä netissä on totta ja mikä mielikuvitusta.

3.-6. luokat

Tavoitteena on, että oppilaat tottuvat etsimään tarvitsemiaan tietoja tietokirjoista ja sähköisistä lähteistä. Oppilaita opastetaan tekemään yksinkertaisia tiedonhakuja kirjaston aineistotietokannasta ja verkossa.

- Aineistotietokannan avulla on hyvä opetella tiedonhakujen perusteita: mitä tarkoitetaan tekijä-, nimeke ja asiasanahauilla.
- Tiedonhallinnan prosessin avaaminen, aiheen valinta ja rajaus esimerkkitehtävien avulla.
- Tiedon etsiminen hakukoneilla ja Wikipediasta: erityisesti tiedonhakuun internetistä liittyy kriittinen suhtautuminen tietoon: kuka on laittanut tiedon nettiin ja miksi se on sinne laitettu.

7.-9. luokat

- Tavoite on, että oppilaat oppivat suunnittelemaan tiedonhankintaansa itsenäisesti esimerkiksi esitelmän tekoa varten. He pystyvät valikoimaan eri tietolähteistä tarpeeseensa sopivimmat ja arvioimaan erilaisten tiedonlähteiden luotettavuutta. Tiedonhallinnan opastuksen teemoja kirjastokäynnillä:
  - Tutustutaan kirjaston tarjoamiin tietokantoihin: mm. Web-Origo, Aleksis-artikkeliviitetietokanta, Monihaku, Kymenlaakso-tietokanta
  - Tutustutaan erityyppisiin tiedonlähteisiin katsomalla miten niissä käsitellään samaa aihetta. Miten eri tiedonlähteistä saatu tieto soveltuu yhteen.

- Etsitään tietoa internetin hakukoneilla ja Wikipediasta. Tutkitaan kriittisesti kuka on laittanut tiedon nettiin ja millaisia syitä sen taustalla voi olla. Onko blogiteksti tiedonlähteenä luotettavaa?

- Mistä tekijänoikeuksissa on kyse, miten ne olisi huomioitava esimerkiksi esitelmää tehdessä? Mitä saa lainata ja miten? Miten tekijänoikeudet suojaavat esimerkiksi itse verkkoon vietyjä kuvia tai blogitekstejä?

Toinen aste ja muut ryhmät

Tavoitteena on, että opiskelijat oppivat suunnittelemaan tiedonhankintaansa itsenäisesti ja valikoimaan tietolähteistä aiheensa kannalta sopivimmat ja arvioimaan eri lähteiden luotettavuutta. Opiskelijat tutustuvat omien opintojensa kannalta tärkeimpiin tietolähteisiin ja oppivat käyttämään niitä.

Tutustutaan kirjaston tarjoamiin tietokantoihin: mm. Web-Origo, Aleksi-artikkeliviitetietokanta, Fennica, Frank, Kymenlaakso-tietokanta, Medic

Maahanmuuttajaryhmät

Tavoitteena on, että ryhmät oppivat käyttämään kirjaston verkkopalveluita ja etsimään aineistotietokannasta tarvitsemansa aineiston. Tutustutaan myös kirjaston tarjoamiin hyödyllisiin tietokantoihin, ja erityisesti PressDisplay- sanomalehtiportaaliin.

3. Uudet lukutaidot

Mediakasvattaa voi monella tavalla, mutta kirjastojen kannalta on mielekästä lähestyä sitä lukutaitojen näkökulmasta. Mitä enemmän lukutaidolta vaaditaan, sitä tärkeämpää on oppia hyvä lukutaito. Teoksessa Mediakasvatus kirjastossa Pirjo Sallmén on määritellyt viisi kirjaston mediakasvatuksen osaamisaluetta: informaatiolukutaito, medialukutaito, pelilukutaito, sosiaalisen median tuntemus ja tekijänoikeuksien tunteminen.

Kirjasto tukee toiminnallaan oppilaiden medialukutaitojen kehittymistä. Tarkoitus on, että oppilaat pystyisivät käyttämään omalle ikäkaudelle suunnattuja ohjelmia ja osaisivat toimia tietoteknisessä ympäristössä turvallisesti, mediakriittisesti ja toisten oikeuksia kunnioittaen. Yhtä tärkeää kuin

välineiden hallinta, on hallita lähdekritiikki, tietoturvaan liittyvät asiat ja verkkoetiikka. Sananvapaus tuo myös vastuun.

Medialukutaitoa esiopetusryhmille ja 1.-2. luokalle

Alkuopetuksessa medialukutaito kehittyy luku- ja kirjoitustaidon rinnalla. Oppilaat voivat tutustua niihin medioihin, joita kirjastossa on tarjolla. Mediakasvatuskeskus Metkan tuntisuunnitelmien avulla voi kirjastokäynnillä tutustua tietokoneen käyttöön, löytää uusia pelejä tai vaikka tehdä oman elokuvan. Vasta lukemaan opetteleville sopii myös kuvalukutaitoon tutustuminen. Päämääränä on oppilaan oman mediatietoisuuden lisääminen, mihin voidaan pyrkiä myös vaikkapa mediapäiväkirjan avulla.

Medialukutaitoa 3.-6. luokalle

Medioihin tutustuminen jatkuu ja tarkoituksena on oppia käyttämään niitä tarkoituksenmukaisesti. Alakoulun oppimissisältöihin kuuluu myös tutustuminen eri keinoin rakennettuun fiktion, kuten kaunokirjallisuuteen, elokuvaan, musiikkiin ja peleihin.

Tutustutaan tekijänoikeuksien merkitykseen eri yhteyksissä.

Medialukutaitoa 7.-9. luokalle

Media- ja muiden tekstien vaikuttavuuden arviointiin liittyy myös kriittisyys ja luotettavuuden arviointi. Kriittisyys on hyvä ulottaa myös omaan mediankäyttöön. On opittava arvioimaan omia tapoja ja taitoja lukea, viestiä ja käyttää mediaa.

Mediakasvatukseen liittyvillä kirjastokäynneillä voidaan käsitellä vaikkapa seuraavia asioita:

tekijänoikeudet, sosiaalinen media, digitarinat ja vinkkivideot, kuvankäsittely ja muut atk-aidot, musiikkivideot ja animaatiot, mediariippuvuus, valta median takana

Toinen aste, maahanmuuttajaryhmät ja muut ryhmät

Kuten luokilla 7.-9., mediakasvatukseen liittyvillä kirjastokäynneillä voidaan käsitellä vaikkapa seuraavia asioita ryhmän tarpeiden mukaisesti:

tekijänoikeudet, sosiaalinen media, digitarinat ja vinkkivideot, kuvankäsittely ja muut atk-aidot, musiikkivideot ja animaatiot. Näihin voi perehtyä erityisesti pääkirjaston Mediamajassa.

Esimerkiksi maahanmuuttajaryhmille voidaan järjestää myös atk-aidon opetusta alkeista lähtien.

4. Aineiston esittely ja lukemaan innostaminen

Lukemaan innostamisen ja aineiston esittelyn tapoja on runsaasti. Tässä esiteltyjä voi muokata, jatkaa, muuttaa ja soveltaa toteutettaviksi eri-ikäisten kanssa tai erilaisista näkökulmista. Ajatuksena on rakentaa yhdessä opettajan kanssa juuri sellaisia menetelmiä ja sisältöjä, joihin on mahdollisuus ja tarve.

- Lukutunnit ja tarinahetket

Lukutuokioilla tutustutetaan lapsia kirjallisuuteen ja samalla harjoitellaan kuuntelemaan keskittymistä. Lukutuokion voi rakentaa monin tavoin kirjallisuuden lajeja ja muotoja hyödyntäen.

- Kirjavinkkaus

Kirjavinkkaus, draamavinkkaus, musiikkivinkkaus, tietokirjavinkkaus, elokuvavinkkaus, pelivinkkaus, mediavinkkaus, kuva-musiikki-kirjallisuus...

Vinkkaus on toimiva keino esitellä aineistoa ja innostaa sen käyttöön ja sen voi soveltaa kaiken ikäisille kuulijoille. Vinkkaus on pieni makupala, sillä yhden kirjan vinkkauksen on tarkoitus kestää parista minuutista muutamaan minuuttiin.

Kaverivinkkauskurssin tavoitteena on innostaa omien lukukokemusten jakamiseen. Tähän voi liittyä paitsi vinkkaaminen luokkatovereille, myös kirjavinkkivideoiden tekeminen ja vinkkien teko kirjaston kyyti.fi-sivustolle tai muille kirjavinkkisivustoille. Samalla voidaan esitellä tunnetuimmat kirjavinkkisivustot ja neuvoa kirjavinkin tekoon.

- Lukudiplomi

Kouvolan kirjastoissa suositellaan valtakunnallisen Kunnari-lukudiplomin käyttöä:

<http://www2.edu.fi/kunnari/>

Lukudiplomeihin on valittu erityisesti lukemaan innostavia kirjoja ja niiden saatavuuteen Kouvolan kirjastoissa on panostettu. Kirjastoista voi kysyä myös lukuvinkkejä eri ikäryhmille.

1.-2. luokat

Tutustuminen kirjallisuuteen sekä sen lajeihin ja muotoihin alkaa lukemista kuunnellen, kuvia katsellen, näytellen ja itse lukien.

3.-6. luokat

Monipuolinen lukeminen on tärkeää lukutaidon, mielikuvituksen ja luovuuden kehittymiselle. Luetun ymmärtämistä syvennetään, lukukokemuksia rohkaistaan jakamaan sekä luettua pohditaan oman elämän ja ympäristön kautta. Kirjasto voi tähdätä siihen, että asenne lukemiseen olisi positiivinen. Erityyppisten aineistojen avulla voidaan tutustua kirjallisuuteen suhteessa muihin taiteenlajeihin.

7.-9. luokat

Yläkoulussa kirjallisuuden tuntemus lisääntyy. Esillä on kansanperinne, kotimaisen kirjallisuuden vaiheet, eri maiden klassikkoja, kirjallisuuden tyylejä ja lajeja. Kirjasto tarjoaa luokille apua niin elämysten kuin tiedon etsimisessä.

Toinen aste, maahanmuuttajaryhmät ja muut ryhmät

Aineiston esittely järjestetään ryhmän toiveiden mukaisesti. Se voi liittyä vaikkapa johonkin ryhmää kiinnostavaan teemaan, tai esimerkiksi esitellä helppolukuisia kirjoja vasta suomen kielellä lukemista aloittaville. Kirjavinkkausta voidaan hyvin järjestää myös aikuisille, sekä kauno- että tietokirjallisuudesta.

Lähteet:

Heinonen, Anne, Kirjastokasvatusta ja mediakasvatusta - katsaus kirjaston ja koulun yhteistyöhön, Suomen kirjastoseura, 2011.

Sallmén, Pirjo, Mediakasvatusta vai mediasivistystä kirjastosta. Teoksessa Mediakasvatus kirjastossa. Toim. Verho, Seppo, BTJ Kustannus, 2009.

Suunnitelmaa päivitetään tarvittaessa. Päivitetty versio on saatavilla www.kyyti.fi-sivustolta.